

FIGUR 1. Det yderste hus i Qaanaaq, her i en verden af hvidhed, hvor land, himmel og hav går i ét. Bemærk den lyseblå isklods af ur-gammel gletsjeris, der er hentet på havisen og fungerer som drikkevandsreservoir. Foto: Kirsten Hastrup.

Det yderste Thule

- fangerfolk og klimaforandringer i Nordvestgrønland

AF KIRSTEN HASTRUP

Der er store forandringer i gang i Grønland i disse år, politiske, økonomiske og klimatiske. I denne artikel skal jeg specielt opholde mig ved de klimatiske forandringer, der allerede nu sætter sig mærkbart igennem i hele landet, om end på meget forskellig vis. I Sydgrønland betyder forandringerne nye muligheder for dyrkning af jorden og for at holde kvæg på græs. Kartofler og mælk produceres lokalt og giver håb om mere. Klimatisk minder situationen om den varme middelalder, hvor nordboerne koloniserede det ubeboede sydlige Grønland og anlagde Østerbygden helt mod syd og Vesterbygden i det store fjordsystem inde bag landets nuværende hovedstad, Nuuk (Arneborg 2004). Som man ved, affolkedes Vesterbygden i midten af det fjortende århundrede, mens det sidste livstegn fra Østerbygden stammer fra midten af det femtende århundrede. Denne affolkning hænger nøje sammen med Den lille Istid, dvs. den kuldeperiode fra det fjortende til det syttende århundrede, der specielt hærgede de nordatlantiske samfund, fordi der her var tale om marginale landbrugsområder (McGovern et al. 2007). Da både de islandske og de grønlandske bosættere, der stammede fra Norden, i høj grad så sig selv som netop bønder, var det svært at omstille sig til nye ressourcer; det er specielt veldokumenteret fra Island (Hastrup 1990), men er også sandsynliggjort for Grønlands vedkommende (jf. s. 74-78 i dette festskrift).

De eskimoiske folk, som tidligere var indvandret fra det nordlige Amerika ved det smalle stræde i Nord, var totalt fraværende i ca. syv århundreder, før nordboerne ankom, og ser man både på de forhistoriske og de historisk kendte vandringer og teknologier, er der ikke tvivl om, at også deres skiften hænger sammen med de klimatiske forhold (Gulløv 2004b). Der er aldrig tale om en entydig årsagssammenhæng, men om en kompleks samvarians – som hele tiden medieres af mennesker, der tænker og handler aktivt og kreativt i forhold til deres omverden. Det gælder også nu, hvor den globale opvarmning accelererer i et land, der hidtil har været defineret af og med isen. I dette kapitel skal jeg koncentrere mig om de markante og meget konkrete ændringer i Thule Distriktet, hvor jeg har

fulgt fangersamfundet siden 2007. Noget af det, jeg har lært gennem de fem sæsoner, jeg har arbejdet i området, er, at man ikke kommer langt med spørgeskemaer og mikrofoner. Man skal være der og deltage i hverdagens praksis, så godt (eller dårligt) det nu lader sig gøre. Det er vilkåret for antropologisk feltarbejde i almindelighed, som jo blandt andet går ud på at høre det usagte og at fornemme de uhåndgribelige sammenhænge mellem adspredte hændelser, fortællinger og forklaringer. Mit projekt er en del af et større sammenlignende projekt, der udforsker de samfundsmæssige konsekvenser af de globale klimaforandringer i områder, hvor isen smelter – og det gælder både isen i det arktiske og gletsjerne i Peru – hvor havet stiger, kyster eroderes og floder går over deres bredder – fx i Stillehavet, Sydøstindien og Ghana – og endelig hvor tørken breder sig, brønde sander til, og græsgangene forsvinder som i store dele af Sahel og Vestafrika.¹ Mit eget forskningsområde handler om isen i det yderste Thule – hvor ændringerne er meget dramatiske. I Grønland hedder distriktet Avanersuaq – Det store Nord, så der er ikke tvivl om, hvor vi er.

Ultima Thule – karakteriseret og placeret

Thule var siden klassisk tid et begreb for det fjerne Nord, der lå på kanten af de beboelige egne, og som man derfor kun kunne gisne om. Thules kalden drog mange mennesker mod det ukendte og det sære i randen af verden. En af pionererne var Pytheas af Massalia som i det 3. århundrede fvt. kom længere mod nord end nogen (græker) før ham. Pytheas besøgte de britiske øer, men den modige rejsende stoppede ikke der. Han fortsatte nord over havet og kom til det yderste land, Thule, som var midnatssolens land. En af de ting, der slog ham, var, at land, hav og himmel ofte gik i ét på dette sted. I dag undrer det ikke nogen, der har befundet sig i et gråhvidt øde af is, sne og tåge, men i samtiden var det med til at så tvivl om alt, hvad han

1. Projektet hedder *Waterworlds* og er finansieret af Det Europæiske Forskningsråd (ERC), som hermed takkes for bevillingen.

sagde. Det sted, Pytheas omtaler, er aldrig blevet endeligt lokaliseret.

Fridtjof Nansen, som 1911 udgav et stort værk om den tidlige polarforsknings historie, der karakteristisk nok hedder *Nord i Tåkeheimen*, mente, at Pytheas' Thule måtte befinde sig i Norge, og det blev støttet af den danske kulturgeograf H.P. Steensby, som i 1917 redegjorde for Pytheas' rejse ud fra de geografiske oplysninger, der var overleveret fra det tabte originalværk (Nansen 1911; Steensby 1917). Hans observationer kendes især fra referater hos senere forfattere, som forholdt sig skeptisk til muligheden for, at der overhovedet kunne leve mennesker så langt mod nord. Andre har foreslået, at det var Island, han refererede til, men det er ikke sandsynligt, da man ikke har spor af bebyggelse på Island før tusind år senere (hvor det en kort overgang fik navnet Thule), og der var helt sikkert mennesker i Pytheas' Thule. Uanset hvor Pytheas nåede den yderste verden, så fik Thule et selvstændigt liv efter ham i klassiske tekster. Navnet vedblev at være indbegrebet af en imaginær horisont, som markerede den ydre grænse mellem et beboeligt og et ubeboeligt sted.

Dette vilde, mærkelige sted, dette evige 'udenfor' har draget fantasien igennem århundreder. Det har tiltrukket den ene rejsende efter den anden, ofte med tragiske konsekvenser for dem selv. Det er et eksempel på 'det ukendtes kalden', som Fridtjof Nansen sagde det, da han i 1925 var blevet udnævnt til Lord Rector ved Universitetet i St. Andrews i Skotland og holdt en forelæsning for studenterne om eventyrlyst og om det vovemod, som fylder os med længsel efter at bryde med den slagne vej (Nansen 1927). Nansen var hele livet det store forbillede for Knud Rasmussen, som i en tale om udlængsel ved Rebildfesten i 1930 paraphraserer Nansen og gør eventyrlysten til den egentlige drivkraft i menneskehedens udvikling:

Rodfæstet dybt i vor Natur, dybt i enhver af os er Eventyrtrangen og Vovemodets Aand. Raabet fra Vildmarken dirrer under alle vore Handlinger og gør Livet dybere og højere og ædlere.

Jeg er sikker paa, at de store Hændelser i Verden afhænger af den Eventyrlyst, som visse Individder har, idet de griber Lejligheden, naar den byder sig. (Rasmussen 1930: 8)

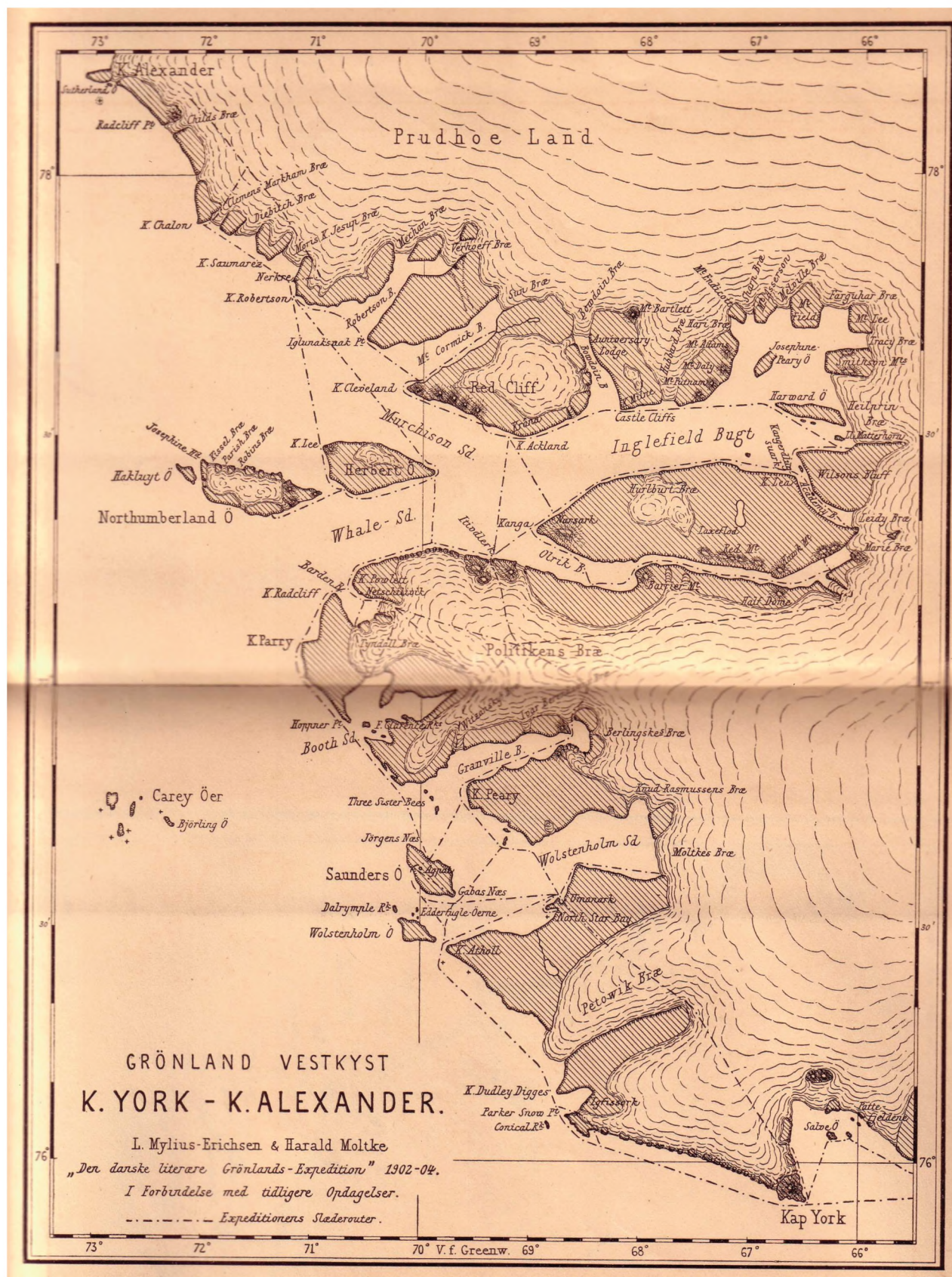
I sidste del af det nittende og første del af det tyvende århundrede var det i høj grad polarforskningen, der bød sig til som en lejlighed til at udfolde eventyrlysten. For Knud Rasmussen lå det lige for at tage nord-

over (igen), da han havde overstået sin ikke altid særligt lykkelige skolegang i Danmark (se fx Hastrup 2010b). Den første chance fik han på Den Danske Literære Grønlands-Ekspedition, som fandt sted i årene 1902-04 under Mylius-Erichsens ledelse. På den rejse mødte han for første gang den lille gruppe mennesker, som han i sin bog *Nye Mennesker* (1905) gav navnet polareskimoer, men som siden hen ofte er blevet omtalt som Thulefolket.

Titlen *Nye Mennesker* henviser til, at der nu var opdaget et nyt folk, 'fjernt fra al civilisation', som Knud Rasmussen siger det i forordet. I praksis var folket ikke helt så ukendt, som Knud Rasmussen påstår. I 1818 havde skotten John Ross, som ledte efter Nordvestpassagen på det britiske admiralitets vegne, mødt disse mennesker (Ross 1819). Han gav den første beskrivelse af dette ukendte folk, men selv han var faktisk forberedt på at møde nogen og havde i den anledning medbragt en grønlandsk tolk. Eskimobefolkningens oprindelse er et mysterium, skriver han, og selv troede de sig alene i universet. Han beskriver dem som værende af samme farve som snavset kobber, korpulente, muntre og tydeligt præget af »den ubeskrivelige blanding af uvidenhed og vildskab, som karakteriserer alle uciviliserede folk« (Ross 1819: 125-126). Flere andre skibe kom forbi samme vej, men det var først med Robert Pearys ekspeditioner (1891-92 og mange gange siden indtil 1909), at længere ophold kunne give anledning til mere detaljerede beskrivelser (fx Peary 1898). Med på Pearys to første ekspeditioner var bl.a. nordmanden Eivind Astrup, som i 1895 udgav en bog med titlen *Blandt Nordpolens Naboer*, som giver en omfattende beskrivelse af polareskimoerne (der dengang var kendt som Kap York eller Smith Sund Eskimoerne), herunder deres livfuldhed og intelligens. Selvom de viser sig at være ganske menneskelige, så beskriver Astrup dem som en 'yderlighed':

Den menneskelige race har som bekjendt altid været i besiddelse af en mærkelig evne til at finde sig tilrette under de mangeartede og vekslende naturforhold, der hersker paa de forskjellige dele af jorden. Et mere slaaende eksempel paa denne kendsgjerning end vore små, muntre brødre deroppe i de arktiske egne kjender vi ikke. Thi de repræsenterer en yderlighed, kan man sige, af menneskeheden, den ringe del af den der har vovet at optage tilværelsens kamp i egne, der i vore øine faa eller ingen betingelser for livets ophold synes at yde, og hvor med rette kun dødens kulde skulde antages at herske. (Astrup 1895: 34)

FIGUR 2. Kort over det ukendte Nord, tegnet af Mylius-Erichsen. Det gamle Thule (Ummannaq) lå ved den lille bugt North Star Bay øst for Saunders Ø på ca. $76^{\circ}30'$. Qaanaq ligger på stranden ved Kap Ackland øst for Herbert Ø i Hvalsundet på ca. $77^{\circ}30'$, Qeqertat inde i bunden af fjorden, her angivet som Harward Ø, mens Siorapaluk ligger på nord-siden af Robertson fjorden på ca. $77^{\circ}45'$ (fra Mylius-Erichsen og Moltke 1906).

Astrup fastholder i øvrigt, at det var tydeligt, at de aldrig havde set et skib før, endsigte været i kontakt med hvide mænd. Den sætning står ord til andet også i Ross' bog. Det er, som alle ankomsthistorier gentager

de foregående og påberåber sig at have opdaget nye mennesker. Man kan se det som et udtryk for mødet med det ukendte, som de rejsende selv oplever det, og som enhver antropolog kender, når han eller hun mø-

der en gruppe mennesker, om hvem mange historier allerede er fortalt. Hver gang er det en ny begyndelse, som mit første møde med menneskene i Avanersuaq – det store Nord – blev det i 2007, selvom jeg havde læst alt, hvad jeg kunne, om stedet.

Det gjaldt også for Knud Rasmussen i 1903. Både i dagbogen og i det trykte værk fra Den literære Ekspedition henviser han til Astrup og dennes beskrivelse af Nordpolens naboer. De har ligefrem bogen med på hundeslæden, og Knud Rasmussen oversætter passager af den til grønlandsk undervejs, så de grønlandske rejsekammerater også kan vide, hvad de er på vej imod. Ikke desto mindre fortæller Knud Rasmussen senere sin historie inden for en ramme, der lader læseren forstå, at dette er et Første Møde. Historien rummer sin egen ironi. Ekspeditionen har krydset Melville-bugten og nærmer sig det sted, hvor de mener, der er mennesker. Da nogle sorte prikkes i det fjerne viser sig faktisk at være mennesker, lyder det sådan her:

Fartsignal! Hundene lader Halerne falde og spidser Øren. Fartsignalet mumles endnu engang mellem Tænderne, og Sneen hvirvler fra Hundenes Bagben. En kold Vind svider i Næsen. Endelig! Endelig Mennesker, andre Mennesker, nye Mennesker! – Polareskimoer. (Rasmussen 1905: 5)

De opstår som *polareskimoer* med Knud Rasmussens bog; i den forstand er de reelt nye mennesker. Eskimoerne vidste til gengæld godt, hvem ekspeditionsmedlemmerne var; de råbte straks til hinanden: 'Hvide mænd, hvide mænd! Vi får besøg af hvide mænd' (ibid.). Navnet var løbet forud for ekspeditionen; de var ikke nyere, end at de havde lært et og andet om hvide mænd af tidligere rejsende. Men i alle de første møder med polareskimoerne er der stærke ekkoer af gamle temaer vedrørende det mærkelige land hinsides civilisationen og dets vilde indbyggere, som lever et sted, hvor det egentlig ikke er muligt.

Hos Marcel Mauss, en af grundlæggerne af den moderne franske antropologi, som beskrev eskimosamfundets sæsonbetingede morfologi i en bog fra 1906, er der yderligere et twist til denne opfattelse. Han siger nemlig om polareskimoerne, at de er miserable i forhold til de amerikanske eskimoer:

Indlandsisens ekspansion og den vedholdende drivis det meste af året stoppede ikke alene for tilførslen af drivtømmer, men blokerede også for de store hvaler og gjorde det umuligt at jage hvaler, hvalrosser og sæler i åbent vand. Buen, kajakken, umiakken og de fleste slæder forsvandt pga. man-

gel på træ. Disse ulykkelige eskimoer blev reduceret til en sådan tilstand, at de kun havde en erindring om den tidligere teknologi. (Mauss 1979 [1906]: 43)

Polareskimoerne er altså de mest fortabte af alle eskimoer; de lever på selve bagsiden af horisonten, som i denne kuldeperiode synes at fryse hele deres verden ned. Mauss havde ikke selv besøgt dem, men refererer til forfattere, som gang på gang havde understreget deres marginalitet og isolation, herunder både Ross, Astrup og Knud Rasmussen. Som Astrup skrev, repræsenterer de en yderlighed – og det selv inden for den arktiske horisont.

Alle de gamle billeder af Thule løb sammen i Knud Rasmussens vision for den handelsstation, som han grundlagde i 1910 blandt polareskimoerne, og som han (og Peter Freuchen) døbte Thule. Ikke mindst pga. Peary havde polareskimoerne gjort springet fra stenalderkultur til moderne tider i løbet af få årtier:

Nu havde de forladt deres Oprindelighed og givet sig en fremmed Kultur i Vold, havde glemt de gamle Fangstmetoder og var yderligere blevet vænnet til det Overskud, som Bøssen kunde skaffe dem under deres Jagter; med andre Ord, de var blevet afhængige af noget fremmed, som de ikke længere kunne undvære. (Rasmussen 1921: 565)

Knud Rasmussens tanke var, at handelsstationen skulle være 'mellemand mellem polareskimoerne og civilisationen' og så at sige filtrere indflydelsen udefra, så det lille folk blev sluset ind i civilisationen på en så skånsom måde som muligt. Civilisationen lod sig ikke stoppe, handelsstationen blomstrede, og de penge, den indtjente på at opkøbe og videresælge ræveskind fra dyr, der var nedlagt med nye geværer af gamle jægere, finansierede størstedelen af de syv Thule-ekspeditioner, som Knud Rasmussen stod for i perioden 1912-33. Det mytologiske Thule havde fået sin endelige plads på verdenskortet. Kortlægning er i sig selv en narrativ gestus, og idet handelsstationen fik navnet Thule, blev fortællingen om det yderste nord definitivt placeret i det nordvestligste Grønland. Samtidig var koloniseringen af dette ellers så frie folk begyndt.

Det gamle og det nye Thule: Fangersamfund i skred

Da først handelsstationen var blevet anlagt, blev den også hurtigt centrum for de knap 250 mennesker, der

FIGUR 3. Qaanaaq ved forårstid.
Foto: Kirsten Hastrup.

levede i hele det store distrikt nord for Melvillebugten. De vedblev at flytte rundt efter vildt og fangstmuligheder, men specielt i vintersæsonen samlede de sig ved Uummanaq, som Thule hed lokalt. I 1953 blev man imidlertid nødt til at fraflytte den lille tange neden for Thulefjeldet ved Nordstjernebugten, da den amerikanske base blev anlagt inde på sletten bagved. Fangerne ved Thule kunne vælge mellem flere nye bopladser, som alle var kendte fangstpladser, og hvor de ville få træhuse til rådighed på mellem 12 og 16 kvadratmeter alt efter familiens størrelse.

Af Thule-boerne flyttede 56 (mænd, kvinder og børn) til Qaanaaq, der var en kendt sommerboplads med god adgang både til fugle- og hvalfangst, foruden naturligvis til de nødvendige sæler, hvalrosser mm. Qaanaaq blev efterhånden det nye centrum i distriktet og har også været udgangspunktet for mine egne undersøgelser i området. Nederst ved stranden på den sydvendte skråning kan man stadig se nogle af de gamle træhuse fra 1953, hvoraf enkelte stadig er beboet. Går man lidt øst for byen, støder man på kirkegården, som fortæller sin egen historie. Man noterer blandt andet, at der i den ældste del af kirkegårdsområdet er mange små kors; de viser, at der i den første

tid døde mange børn, hvilket skyldtes, at husene ikke stod færdige, før vinteren havde sat ind, så befolkningen havde måttet blive alt for længe i deres sommertelte. En anden ting var, at de havde måttet haste af sted fra det gamle Thule sidst på foråret for at nå over isen, før den brød op. De var således dårligt forberedt på både det ene og det andet, fordi meddelelsen om, at de skulle flytte, blev givet så sent.

Flytningen af Thule-folket var særdeles uelegant, ligesom anlæggelsen af basen var resultatet af en mere eller mindre skjult politisk dagsorden, hvor meget få personer faktisk vidste, hvad der foregik. Det politiske problem var ledsaget af andre problemer, som man stadig mindes i Qaanaaq, hvor der endnu bor en del personer, som gjorde flytningen med. Et af de helt store problemer var, at fangsten mindskedes. Dels påvirkede den store sejladstrafik ind i fjorden havpattedyrene voldsomt; de blev skræmt væk. Dels blev fangerne afsnøret fra baglandets vildtreserver, inklusive de ræve, hvis skind de delvist havde levet af at sælge. Men det problem var ikke helt ukendt, fra før basen blev anlagt. Faktisk var det et latent problem, der havde med den centraliserede bebyggelse at gøre, kan man forstå af selv de tidligste fangerrådsrapporter.

FIGUR 4. Siorapaluk i sommerlys. Foto: Kirsten Hastrup.

Fangerrådet var en institution, der blev indført med Thule-loven fra 1929, som var udarbejdet af Knud Rasmussen i samarbejde med højesteretssagfører Rudolf Sand. Fangerrådet var tydeligt inspireret af Hinrich Rinks forstanderskaber, som i 1877 havde givet grønlænderne indflydelse på koloniernes styring (Gad 1984: 225). I Thule betød det, at fangere fra alle områder i distriktet skulle have sæde i rådet sammen med kolonibestyreren, præsten og lægen. Allerede det første år, fangerrådet fungerede, var man opmærksom på de uheldige konsekvenser af, at folk samlede sig ved Thule og derfor ikke udnyttede de fangstmuligheder, der var længere mod nord, dvs. nord for Hvalsundet og på strækningen op mod Etah og videre. Derfor besluttede man at anlægge en ny handelsstation ved Siorapaluk (i 1929), hvor der var gode fuglefjelde med søkonger i mængde og desuden forholdsvis nem adgang til hvalros. Den gamle handelsstation står stadig ved siden af den nye butik. I dag er Siorapaluk en af de få bygder, der fortsat trives, om end befolkningen er for nedadgående. I de fem år, jeg har fulgt med i udviklingen i distriktet, er den faste befolkning faldet fra mere end 50 til ca. 35; tal er dog altid lidt tvivlsomme i nord.

Det tog dog tid, før Siorapaluk blev rigtig påskønnet, og fangerrådet måtte allerede i 1930 træffe en tem-

melig radikal beslutning, nemlig at forbyde folk at bo mere end tre år i træk ved Thule. Forslaget blev først bragt op på et møde d. 3 februar 1930, men måtte gennem en anden behandling d. 16 maj 1930, før det blev vedtaget (jf. Fangerrådsprotokollerne fra de nævnte møder, som findes i kopi i Thule Musesums arkiv i Qaanaaq). Det var hensynet til vildtet, der var afgørende. Vildtet kunne ikke bære den tætte befolkning, hvis der overhovedet fortsat skulle være basis for samfundsliv ved stationen. Ser vi på det tilgængelige materiale vedr. folketal i denne periode, så var der ca. 260 mennesker i hele distriktet, hvoraf højst en fjerdedel boede – permanent eller midlertidigt – ved Uummanaq (jf. Gilberg 1976). Det er altså stadig en meget lille population, men ikke desto mindre syntes bofasthed hurtigt at udtynde vildtet.

En ældre kvinde, som jeg ofte har talt med i Qaanaaq, og som boede ved det gamle Thule i forskellige perioder mellem 1935 og 1953, bekræftede problemet med vildt og begrundede sin families mange flytninger i distriktet med netop det. Hun nævnte også et andet problem, nemlig ferskvand. Der var ikke meget at hente på tungen, og man skulle ofte slæbe det langvejsfra; der var ikke noget direkte gletsjerafløb, som kunne forsyne sommersamfundet med friskt vand, og selvom man vinteren igennem ville kunne hugge blok-

FIGUR 5. Vandløbet ved Qaanaaq, næsten udtørret midt på sommeren. Bemærk gletsjertungen i højden, som er elvens udspring, men som nu er blevet for lille. Foto: Kirsten Hastrup.

ke ud af de isfjelde, der sad fast i havisen, så var det ofte yderst møjsommeligt. For denne kvinde havde anlæggelsen af basen blot forstærket de problemer, der allerede længe havde været velkendte, og som under alle omstændigheder havde vanskeliggjort en fortsat og udvidet bebyggelse.

I nutidens Thule Distrikt oplever man tilsvarende problemer, både med vildt og med vand. I og med, at man nu er bundet til faste byer og bopladser pga. skole og butik samt andre moderne fornødenheder som mobiltelefon-net og rejselæger, er det blevet sværere at opsøge vildtet dér, hvor det findes. Fangerne flytter sig naturligvis stadig efter vildtet, men deres familie og øvrige liv er fast forankret i Qaanaaq, og med de dramatiske forandringer i isforhold mm. tempereres også lysten til de lange fangstture – det skal jeg uddybe nærmere nedenfor. Hermed indskrænkes det ‘nomadiske’ landskab, dvs. det område, fangerne har udnyttet som deres base, og hvor alle bygderne er som knuder i et større netværk af muligheder og vildt (Hastrup 2009a, b).

Hvad der kan forekomme nok så paradoksalt, er den tiltagende vandmangel, som synes at stå i skærende kontrast til den kendsgerning, at gletsjerne afsmelter med stor hast og kælver med hidtil uset hastighed og omfang. Men der er en forklaring. Qaanaaq blev

anlagt på en skrånende moræneslette, lige øst for et gletsjervandløb, der stadig løber midt ned gennem byen. Når foråret slår igennem, lytter man efter den første rislen under den bundfrosne flod, og man glæder sig, når man igen kan hente vand fra en af de slanger, der er lagt ned i floden, og som fører det rene vand ned i byen. Indtil da er man afhængig af smeltet is – som under alle omstændigheder er det bedste til kaffe – der hentes eller leveres ude fra havisens fastfrosne isfjelde. Der er et centralt vandværk, som gør dette i stor stil og fordeler vand i tankvogne. Det er nødvendigt, men dyrt og ikke lige så godt som det vand, man kan hente fra sin egen isblok, der er placeret ved huset.

Nu er gletsjeren oppe bagved så langt nedsmeltet, at afløbet er meget beskedent og nærmest tørrer ud i løbet af sommeren. Længere østpå er der stadig en elv, men den er relativt langt væk. Desuden er den stadigt skrøbeligere havis et problem, hvis man skal hente de isblokke, der indtil nu har leveret årtusindgammelt vand til kaffen. På velforsynede køkkenborde står der dog for det meste store dunke eller gryder med isklumper fra oldtiden, der gradvist smelter til det mest friske og lækende vand, man kan tænke sig.

Byen Qaanaaq udvikler sig stærkt, hvad angår bygningsmassen. Enkelte af de små træhuse fra 1953

var faldet for udviklingen, kunne jeg konstatere i 2011. De havde måttet vige for nye store træhuse, som skulle afhjælpe den påtrængende boligkangel – der vokser i takt med afviklingen af de små bygder og med nye krav til boligstandarder. Midt i denne opgradering af boligerne vokser et nyt problem frem, som synes at accelerere. Det drejer sig om optøningen af de øverste lag af permafrosten, der ellers har fungeret som fundament for husene. De pæle, de fleste huse er bygget på, står ikke længere fast i en betonhård jord, og de er begyndt at vride sig, så gulve sprækker og døre ikke kan lukkes. De huse, der blev bygget i 2011, fik længere piller ned i frosten, men man spørger sig selv, hvor længe de holder, når det først er begyndt at gå galt. I givet fald kan det ramme adskillige installationer i byen, for ikke at nævne landingsbanen, som Selvstyret under alle omstændigheder har tænkt på at

lukke (forlød det i 2011). Klimaforandringerne kan bidrage til at gøre den lokale frygt for lukningen til virkelighed; landingsbanen har siden 2001 været livsnerven for byen, som har været betjent med en ugentlig forbindelse – når vejret tillader det – og er blevet mentalt afhængig af at have den udvej.

Rejser på isen: Skrøbelige forbindelser

Qaanaaq er som nævnt centrum i det nuværende Avangersuaq eller Thule Distriktet. Her bor 6-700 mennesker, hvoraf vel ca. halvdelen udgøres af fangerfamilier. Det er svært at sige helt præcist, hvor mange der er, fordi folk flytter utrolig meget rundt i Grønland. Statistisk er det sådan, at 40% af grønlænderne skifter adresse hvert år, og det gælder også for nordvestgrønlænderne, at de flytter ind og ud af byen og bygderne,

FIGUR 6. På vej mod Qeqertat, der ses som en smal sort bræmme foran den imponante Heilprin gletsjer (navngivet af Peary, ligesom Harward Ø, der kan ses på Mylius-Erichsens kort, og som er identisk med Qeqertat). Foto: Kirsten Hastrup.

og somme tider forsvinder sydpå for først at vende tilbage langt senere eller måske aldrig. Det nomadiske liv er en del af deres kulturarv, kan man måske sige.

Foruden Qaanaaq var der indtil for nylig fire faste bopladser, som nu er reduceret til tre, da Moriussaq blev nedlagt i 2010. Da var der kun én mand tilbage, nemlig butiksbestyreren, som egentlig ikke havde lyst til at flytte. Men det skulle han; dermed kunne man afvikle forsyningspligten og gadebelysningen i vinteren, som skinnede på tomme huse med klappende døre. Moriussaq lå tættest ved det gamle Thule og var en bygd med 59 indbyggere i 1969 (Gilberg 1976: 41). Desuden er der den tidligere nævnte Siorapaluk, som ligger nordvest for Qaanaaq, med ca. 35 indbyggere imod 84 i 1969 (ibid.), samt Savissivik helt sydpå i distriktet lige nord for Melvillebugten med ca. 40 indbyggere (hvoraf de fleste nu er ældre enlige mænd) - mod 81 i 1969 (ibid.). Endelig er der Qeqertat inde i bunden af Hvalfjorden, stik øst for Qaanaaq. Her bor der nu 14-17 mennesker, måske lidt flere om sommeren, når der er hvalfangst i farvandet; i 1969 talte man 54. Interessant nok viser Gilbergs undersøgelse, at det samlede antal indbyggere i Thule Distriktet var 603 i 1969, altså tæt på nutidens befolkningstal, men dengang boede der kun 217 i selve Qaanaaq, mens resten var fordelt på syv levende bopladser.

I Qeqertat findes dog et lille tegn på, at ikke alt nødvendigvis er under afvikling, selvom folk bliver færre. Her blev der nemlig i 2008 bygget fire nye huse, som blev udstyret med solceller og små vindmøller. Husene er små og lader sig opvarme ved sol og vind; det er et stilfærdigt alternativ til de larmende, benzindrevne generatorer, som stadig bruges til at opvarme butikken og skolen (der er kirke om søndagen).

Affolkningen af de små bygder skyldes mange forhold, og blandt dem er klimaforandringerne, herunder ikke mindst de ændrede isforhold. Jeg skal give et meget illustrativt eksempel fra en slædetur fra Qaanaaq og ind til Qeqertat i foråret 2010. Jeg havde besøgt øen tidligere pr. motorbåd en sommer, mens fjorden var åben, men denne gang skulle det foregå pr. hundeslæde. Jeg entredede med en slædekører og hans ti hunde, som kunne tage mig med derind i følgeskab med en ung familie, som skulle tilbage til deres hjem efter et familie- og forsyningsbesøg i Qaanaaq. Da den lille familie på tre var kommet til Qaanaaq, havde de brugt ti timer på isen; de havde kun fem hunde, så det tog tid. Ved at to slæder nu kunne følges, kunne familiens forsyninger fordeles, og deres unge søn kunne sidde med hos os. Arrangementet betød, at vi klarede turen på ca. otte timer, i fint vejr, højt

humør og næsten en fornemmelse af skovtur. Jeg selv nød turen intenst og oplevede igen, hvordan tid og sted gik i et, mens vi langsomt nærmede os vores bestemmelsessted. Oplevelsen af enhed mellem landskab, mennesker og dyr i bevægelse er altid meget stærk, når man først har skiftet position fra passager til medrejsende og overgivet sig til det emotionelle landskab (Hastrup 2010a). Der er ingen, der tæller timer, man rejser bare, holder tepause, ordner de indfiltrede skagler og aflæser isens tilstand, som bedst man kan. Som medrejsende på slæden lærer man efterhånden at læse med og at løsne den anspændte ryg, som ikke har noget at hvile imod ud over kanten af en hård trækasse, der rummer den uundværlige primus og grydetøjet. Man begynder automatisk at løfte sine kamikklædte fødder, der hænger ud over slædekanten, når en fastfrossen isskøse kommer tæt på. Med andre ord, man får en ny form for muskulær bevidsthed, for at bruge et begreb, Gaston Bachelard (1994) har foreslået i anden sammenhæng.

Denne bevidsthed skulle stå sin prøve, da fangeren og jeg skulle tilbage til Qaanaaq efter et par dage. Fornemmelsen af skovtur var gået fløjten, selvom fangeren og jeg havde det fint sammen. Vejret havde skiftet, og isen var forandret. En revne på tværs af fjorden, som vi nemt havde kunnet køre over på vejen ud, var nu åbnet så meget, at vi skulle lede længe efter et sted, hvor vi kunne passere. Da vi havde fundet stedet, foregik det på den måde, at fangeren lod hunde og slæde tage et vist tilløb, så hundene kunne springe over revnen i isen og trække slæden med over. Da den var lige midt over revnen, med en ende på hver side, bragte han den til et brat stop ved at hale modsat i opstanteren. Jeg sad endnu på slæden, og efter den bratte opbremsning, hvor et par hunde var landet i vandet, bad fangeren mig gå i land på den rigtige side. Det var lidt svært at se bort fra, at der under mig var et 800 meter dybt ishav, men ved en særdeles uelegant kravlemanøvre lykkedes det mig, hvorefter fangeren nærmest dansede hen over slæden i samme retning, halede hundene op af vandet og i øvrigt fik spandet til at hale slæden helt over, mens han selv sad på medespidsene for at forhindre, at den bagtunge slæde skulle glide tilbage og ned i vandet. Det var lige så let og elegant, som det var baseret på lang tids omgang med is, revner, hunde og muskulær bevidsthed.

For mig var det en lidt skræmmende, men også vigtig oplevelse. Det skulle ikke blive ved det. Pga. stærk sol et par dage var overfladeisen begyndt at smelte for blot at fryse til glasklar og knivskarp is om natten. Den skar hundenes poter, så de nægtede at gå;

FIGUR 7. Slæden danner bro over en revne i isen. Ikke alle hunde klarede springet og må her hales ind ved skaglerne. Foto: Kirsten Hastrup.

de lagde sig simpelthen ned på isen, ofte mens vi var i fart, så de mere eller mindre blev kørt over af den ganske tunge slæde. De første to sårede hunde kunne vi lægge op på slæden, men efterhånden som yderligere tre nedlagde arbejdet, var det umuligt. De måtte efterlades på isen, hvorfra de siden selv fandt hjem til Qaanaaq. Det betød, at vi efterhånden kun havde fem hunde til at trække os, og det gik langsommere og langsommere.

Det kom næsten helt til et stop, da vi tættere på Qaanaaq kom til endnu en revne, der havde åbnet sig meget siden sidst og absolut ikke kunne passeres. Det betød, at vi måtte op over isfoden og tage den sidste strækning på land. Hundene måtte spændes fra slæden og mere eller mindre bæres i land. Slæden måtte skubbes og trækkes ved mandskraft, og den let forkomne antropolog, som havde siddet 13 timer på slæ-

den allerede, måtte have en hånd i ny og næ, når hun skulle springe fra den ene gyngende isskøse til den næste. Det var koldt, hårdt – og ikke til at komme udenom. Der var ikke nogen let vej over den lange kilometer med skrueis og skosser. Fangeren var selvfølgelig sej, og da vi var sikkert i land, og hundene igen var spændt for, kunne vi tage den sidste times rejse i meget højt humør.

Pointen med denne lille rejseberetning er ikke kun at fortælle om en bedrift, som ikke var min, men at vise, hvordan man får antropologisk viden ved at følges med folk ad de veje, de selv tager. Thulefolkets rejseruter er i den grad indskrevet i en særlig topografisk realitet, som nu ændrer sig hurtigere og hurtigere, efterhånden som isen smelter tidligere og tidligere – på uventede måder og steder. Ved at 'rejse med' fik jeg en meget klar og direkte kropslig erfaring med den skrø-

FIGUR 8. Slæde på gyngende grund. Hundene kan ikke længere trække og må selv finde i land; fangeren skubber slæden, alt imens han springer fra skosse til skosse. Foto: Kirsten Hastrup.

belighed, der nu kendetegner forbindelserne mellem Qaanaaq og byggerne. De sociale forbindelser kan ikke tænkes eller opretholdes uden om den materialitet, som er landskabets, isens og hundeslædens. Det, der på kortet ligner en bestemt afstand, kunne det tage otte eller 14 timer at tilbagelægge. Hvad mere er, det lille samfund på Qeqertat var på det nærmeste blevet afsnøret fra resten af verden i løbet af ganske få dage. Isen var tiltagende skrøbelig og fyldt med revner, og man måtte nu bare vente på åbent vand, som tillod sejlads med de små motorbåde, man havde. Problemet er ikke blot, at isen smelter på uventede måder, men også at 'mellemtiden' mellem den faste is og det passable vand bliver længere og længere, og livet bliver mere og mere afsnøret.

Samfund konstitueres ikke alene af institutioner, men i høj grad også af konkrete sociale forbindelser.

Som antropolog må man følge disse forbindelser, og man kan se, at samfund forsvinder, når forbindelserne gør det. Qeqertat vil sikkert fortsætte som sommerfangstplads for den nuværende generation af fangere, men dels uddannes den næste generation ikke til fangere, dels vil det være stadigvæk vanskeligere for familier, inklusive kvinder og børn, at leve på et sted, hvor man hverken kan komme til eller fra en stor del af året, og hvor den fine skole med tre elever kun kan opretholdes nødtørftigt af deres mødre – og det kun til femte klasse.

Hvis man vil forstå, hvad klimaforandringerne betyder i praksis, må man være der, hvor de i bogstavelig forstand finder sted. Det er ikke nok at tage temperaturen og måle isens tykkelse og udbredelse, hvis vi skal forstå, hvordan konkrete samfund rammes af ændringerne, og hvordan det opleves af folk, der bor der.

Det er ikke altid negativt, hvad der sker i kølvandet på klimaforandringerne, men lige nu i Thule Distriktet er fremtiden så usikker, at man som nævnt har opgivet at uddanne næste generation til fangere; hermed bliver afviklingen af fangersamfundet en selvopfyldende profeti.

Fangst og forandring: Forvirrede hvaler og andre dyr

Hvalsundet hedder sundet ud for Qaanaaq, og med god grund. Her har man siden tidernes morgen fanget hvaler, specielt narhvaler, i sommersæsonen, hvor hvalerne midlertidigt tog ophold i fjorden. Her lod de sig fange fra kajak ved hjælp af den urgamle teknologi med en kasteharpun med fleksibel spids, fæstnet med en lang line og en sælskindsblære, der holdt fangsten oppe. Siden man begyndte at interessere sig for den forhistoriske eskimokultur, har disse fangstredskaber været en del af inventaret. Therkel Mathiassen (1927 a,b), som var arkæolog på den 5. Thule-ekspedition (1921-24), beskrev en rigdom af artefakter, der havde med fangst af havpattedyr at gøre, og som kendetegnede en ældre og mere veludviklet kultur end den, centroleskimoerne havde på hans tid. Man havde tid-

ligere i forbindelse med den 2. Thule-ekspedition (1916-18) fundet lignende genstande ved Thule, og man gav derfor retrospektivt hele kulturen navnet Thule. Den fandtes i hele Grønland og blev forbundet med den seneste indvandningsbølge til landet omkring år 1000 evt. Thule-kulturen fik hurtigt prædikat som den 'autentiske' eskimo-kultur (Mathiassen 1929: 163). Den var ophav til den moderne grønlandske livsform og befolkning, selvom vi også ved (bl.a. fra Mauss, citeret ovenfor), at det var en forfalden udgave, der mødte Den Literære Ekspedition, da den nåede frem til det afsnørede folk i det yderste nord. De havde ikke længere hverken kajak eller umiak og manglede andre af de emblematiske redskaber. Men med den nye kontakt genetableredes en del gammel viden.

Siden har kajakken ikke alene været det foretrukne fartøj til hvalfangst, men også det eneste legitime. Det er en lokal tradition, som fangerne er meget stolte af, kun at fange hvaler med harpun og kun fra kajak. De daterer den tilbage til Thuleloven fra 1929, og en fanger siger, at det specielt gælder om at beskytte dyrene mod den moderne teknologi, og uddyber: »Vi forbyder direkte involvering af motorbåde i jagten. Grunden til det er, at narhvalen er en af de vigtigste ressour-

FIGUR 9. Udsigt over Qeqertat. Et lille samfund i et stort landskab. Foto: Kirsten Hastrup.

FIGUR 10. Fanger, der tålmodigt venter på hval. Foto: Kirsten Hastrup.

cer i Thule-regionen. Fangeren er nødt til at bruge sin kajak, og narhvalen må harpuneres, før den kan skydes« (Qujaakitsoq 1990: 104). Motorstøjen vil skræmme hvalerne, og hvis man skyder hvalen, før man er sikker på, at den er fast tøjret med linen fra harpunen, risikerer man, at den går til bunds. Det ville være et frygteligt spild. Jagt fra motorbåd er en praksis, Thulefangerne kender fra andre fangersamfund ('sydpå' og i Canada), og som de finder foragtelig.

Jeg har selv været i distriktet i to hvalfangstsæsoner og fornemmet den spænding og de historier, der knytter sig til denne vigtige fangst. Desværre kan man ikke sidde bag på en kajak på samme måde, som man kan sidde bag på en slæde, men man kan være med i følgebåden, der under alle omstændigheder bruges til det første stræk. Kajakken er så surret fast på langs, og de nødvendige redskaber er omhyggeligt placeret enten i eller på kajakken. Når der er hvaler i farvandet, gør fangeren sig klar og går ned i kajakken efter at ha-

ve taget kamikker på og skiftet den varme vams ud med en tyndere anorak, der sikrer en høj grad af bevægelighed, og så padler han lydløst hen til det sted, hvor hvalerne efter al sandsynlighed vil dukke op næste gang. Imens venter følgebåden med slukket motor og stor agtpågivenhed. Qujaakitsoq forklarer:

Vi prøver at undgå at lave skygger, når vi jager narhval. Narhvalen er en sensitiv skabning, og hvis den ser din skygge i vandet, vil den ikke komme op. For at undgå at vi laver skygger, placerer vi os på en bestemt måde i forhold til, hvordan solen står. Og vi forsøger at undgå at lave nogen form for støj. Narhvalen er meget følsom og hører godt. Så vi prøver at være stille, når vi padler eller går på isen. Vi forsøger at jage på den måde, traditionen har lært os. Vores udstyr er harpunen (*unaaq*), blæren (*avataq*) og kastestokken (*niutaq*). (Qujaakitsoq 1990: 104)

FIGUR 11. Laksetørring på kødstativ; hvert hushold har et sådant stativ, hvor sæsonens fangst kan tørre eller fryse uden for hundenes rækkevidde. Foto: Kirsten Hastrup.

I sommeren 2011 varede det længe, før hvalerne kom, og de blev stort set liggende ude ved strømstedet syd for Herbert Ø, dvs. yderst i Hvalsundet. Netop strømforholdene gjorde det vanskeligt at fange dem, fordi der ikke skal meget krusning eller bølgegang til, før det er umuligt at se hvalerne, der kun lige akkurat skyder ryggen op over vandspejlet, når de svømmer. Desuden er kajakken et ret skrøbeligt fartøj, som selv ligger meget lavt, så man tænker sig godt om, før man giver sig ud på en fangsttur, der i bedste fald er usikker.

Fangerne tog ud lidt i øst og vest, og der var en fornemmelse af usikkerhed og lettere skuffelse. Man havde virkelig spændt sig op til sæsonen, og så ville den ikke rigtig blive til noget. Rastløsheden bredte sig, og der begyndte at cirkulere rygter og historier om de hvaler, man havde været lige ved at fange. Der var endog én, der havde ramt en hval med to stødtænder, men ikke godt nok, så den var smuttet videre i næsten uskadt tilstand. De fraværende hvaler blev set som et led i en mere omfattende udvikling af dyrelivet i området – og ikke mindst som et tiltagende problem for hvalerne, der var stigende ømfindtlige over for den støj og den uro, de store gletsjerkælvinger i bunden af fjorden skabte. Det var af samme grund også blevet

sværere at lande og flænsede de hvaler, man eventuelt kunne fange derinde, på de nærliggende strande, som var truet af kæmpebølger fra de tumlende isbjerge. Så man holdt sig noget tilbage.

Det var i det hele taget, som om (også) hvalerne var blevet 'forvirrede'. Ikke alene kunne de tilsyneladende ikke finde ind i Hvalfjorden, men den foregående vinter havde de heller ikke kunnet finde ud af isen. To gange havde man oplevet *sassat* den vinter, dvs. situationer, hvor hvaler i hobetal var blevet fanget i en våge, der gradvist blev mindre. Det indebærer, at de drukner, og for at de ikke skal gå helt til spilde, bliver fangsten givet fri, og fangerne kan tage så mange hvaler, de magter. Der var langt flere, end de kunne klare, og det havde øjensynligt været en ret rystende oplevelse – ikke kun at hvalerne gik til spilde, men overhovedet at opleve *sassat* to gange samme vinter. Hvalerne er decideret forvirrede; med ændringerne i havets temperatur og strømforhold ændrer hele biotopen sig. Fangerne er vant til variationer i både vejr og fangst, men mønstret synes nu helt ude af trit med erfaringen. Det var således første gang i mands minde, man havde oplevet *sassat* i distriktet.

Mens nogle arter bliver sværere tilgængelige, kom-

FIGUR 12. Nordvandet ved forårstid. Bemærk iskanterne ved Hvalfjordens munding, som er en vigtig fangstplads, så længe den holder. Satellitfoto: DMI.

mer der dog også andre til, som giver løfter om nye indtjeningsmuligheder. Det gælder således hellefisken, at den nu på forunderlig vis er at finde i fjorden. Og det er ikke småfisk, vi taler om. Mens hellefisken er ved at tynde ud i Diskobugten, hvilket indebærer både mindre fangst og mindre fisk, så er den tilsyneladende på vej nordpå, til de (endnu) noget koldere vande. Nu kan velvoksne eksemplarer trækkes op af havet, blandt andet inde ved Qeqertat, hvor den har givet en betragtelig indtjening til i hvert fald én familie, som fangede den fra isen sidste vinter. Fangsten foregår med line, og fisken nedfryses (naturligt) umiddelbart efter, at den er trukket op. Dette fiskeri er blevet opmuntret 'sydfra' det sidste par år, blandt andet ved at der nu foregår en regulær indhandling i Qaanaaq, og at der gives mærkbare subsidier til indkøb af nye motorbåde.

Udfordringen er igen de skrøbelige forbindelser mellem folk og fangstpladser. Fisken kan ikke transporteres på den tynde is på en rentabel måde. Den skal køres fra Qeqertat til Qaanaaq på slæde, og det

kan kun ske med en begrænset mængde ad gangen. I det hele taget er infrastrukturen et problem, i hvert fald indtil isen er endnu mere afsmeltet og større både kan sejle i længere sæsoner. Men det forudsætter også en udgravet og beskyttet havn i Qaanaaq, hvor man nu kun kan parkere sin båd i den lille naturlige lagune inden for stenrevet, og hvor man i øvrigt kun kan komme ind ved højvande. Men nye muligheder er på vej. Hvem ved, hvornår den kvinde får ret, som grinnende sagde til mig: »Det varer nok ikke længe, før vi kan fange krabber.«

Omstillingen er dog ikke nem. Lokalt er der noget lidt 'kvindagtigt' over fiskeri; hver sommer fanger (specielt) kvinderne laks i rigelige mængder - særligt i Laksefjorden. De fanger med net eller liner fra stranden, og de opskårne laks hænges til tørre og pryder kødstativerne med deres stærke farve i sensommeren. Om foråret, når de første revner åbner sig i havisen, fiskes der polartorsk på liner, og det er ofte et led i en familieskovtur, hvor børn, kager og kaffe læsses på en trækslæde, hvorefter man drager samlet ud over isen. Gamle mænd, som ikke længere har et hundespand, kan bore deres egne huller i isen og hale fisk op til eget forbrug. Men rigtig fangst er det ikke. Det kræver ikke 'sin mand', om man vil, og ifølge mine hjemmelmænd er der stor tilbageholdenhed i fangersamfundet med at vælge fiskeriet som udvej.

Der er dog andet end kulturelt efterslæb i dette, der er også nogle meget åbenlyse infrastrukturelle problemer med at fragte større mængder af fangst fra den ene yderlighed til den anden, fx fra Qeqertat til Nuuk.

Samtaler ved iskanter: Opbrud og gamle historier

Alle de tidligere og nuværende bosættelser i området, hvad enten de har været midlertidige eller permanente, har været delvist betinget af Nordvandet. Nordvandet er et af de områder i ishavsområdet, de såkaldte polynier, der er isfrie en stor del af året. De er blevet kaldt højarktiske oaser (Thomsen 2000). Den uhindrede adgang af lys ned i havet forøger primærproduktionen af phytoplankton, der forplanter sig videre op gennem hele fødekæden. De isfrie områder er vigtige refugier for havpattedyrene. Nordvandet har altid været dækket af et tyndt lag drivis i vinterperioden fra ca. oktober til marts, mens det åbner helt i april og når sin maksimale størrelse i juli. Nu åbner det tidligere og vokser sig større, og hele biotopen er ved at ændre sig. Det er det, fangerne mærker så tydeligt.

Nordvandet er navngivet af tidligere århundreders hvalfangere, der nok vidste, hvor byttet fandtes, om end passagen derop kunne være yderst vanskelig. Men længe inden da havde de forskellige indvandrende eskimokulturer, der krydsede over fra Amerika til Grønland, vidst at udnytte dette store spisekammer. De første kom for ca. 5000 år siden (Independence og Saqqaq kulturerne), de næste kom ca. 2500 år senere (Dorset kulturen), mens den sidste indvandring (Thule kulturen) fandt sted for ca. 1000 år siden. Thulefolket genbefolkede kyststrækningerne, der havde været mennesketomme i århundreder. Deres spredning hang sammen med den temperaturstigning, der kendetegnede den tidlige middelalder, og som begyndte at sætte ind omkring 800 og varede til det 13.-14. århundrede, hvor processen begyndte at gå mod koldere tider med Den lille Istid. Middelalderens temperaturstigning medførte dengang som nu mere åbent vand og tillod en ny udnyttelse af havets ressourcer. Skindbetrukne fartøjer kunne nu benyttes i jagten på havets storvildt. De synes fuldt udviklede i Nordamerika omkring 500 evt. og blev sammen med fangstharpuner og flydeblærer en del af den 'autentiske' eskimokulturs kendetegn (Gulløv 2004a: 52; 2004b).

Thule kulturen fik, som vi har hørt det, først sit navn i 1927 og var opkaldt efter Knud Rasmussens Thule. Her havde man foretaget udgravninger i gamle køkkenmøddinger og fundet de selv samme spor af hvalfangst, som Therkel Mathiassen havde identificeret i det højarktiske område i Nordamerika. Med andre ord, den nye og livskraftige Thule kultur, der bredte sig langs hele Grønlands kyst, fra nord til syd, mod vest såvel som øst, tog afsæt i blandt andet Nordvandets rigdomme og udviklingen af en sødygtig teknologi, som stadig holder Thulefangerne med *mattak* (spæk), kød og kontanter. I vore dage kan én hvals spæk og stødtand indbringe omkring 20.000 danske kroner. Det er der ikke meget andet, der kan indbringe med et velanbragt harpunkast. Nordvandet er stadig et livsvigtigt åndehul for hvalrosser, narhvaler og hvidhvaler, og iskanten er derfor en vigtig fangstplads.

Dyrene og deres livsgrundlag er naturligvis ikke upåvirkede af den ændrede temperatur, hvilket er grundigt dokumenteret af Grønlands Naturinstitut, bl.a. for hvalrossens vedkommende (Born 2005). Hvalrossen lever af skaldyr, der findes på et undersøisk plateau, som befinder sig i en særlig dybde med en særlig temperatur. Det store fangststed for hvalrosser for folkene i Qaanaaq og omegn ligger lidt nord for Siorapaluk, hvortil man har valfartet på slæde i

fangstsæsonen for at få del i den solide fangst ved iskanten, der både har givet mængder af hundefoder og stødtænder at sælge. Nu er slædevejen skrøbelig, ikke alene ved iskanten, men også på vejen mellem Qaanaaq og Siorapaluk. Til gengæld bliver hvalrosserne efterhånden tilgængelige over land for mennesker såvel som isbjørne. Selvom fangerne lige nu oplever stærkt begrænset adgang via isen, så er hvalrossen en truet art, som er strengt kvotebelagt.

Havpattedyrenes betydning understreges i de traditionelle sagn om Havets Moder, der frigav dyrene til fangst, og som forlangte, at de blev behandlet godt. Hun kunne også holde dem tilbage, hvis hun var utilfreds med menneskene. Den gamle sagnverden tages ikke bogstaveligt længere, men som Finn Lynge bemærker, så gemmer havets dyb stadig på en kraft, der er »den mægtigste i den grønlandske verden. Talløse ydmyge gravstene på de mange små grønlandske kirkegårde langs kysten taler deres dybt bevægende sprog« (F. Lynge 2006:112). Havets Moder har tidligere været en del af dybets kraft for folk, der som Thulefolket før og nu har været konstitueret med havets rigdom af dyr. Finn Lynge siger:

Om Havets Moder må man sige at hun lever, men har skiftet opholdssted. Der er ingen længere som tror, at hun befinder sig på havets bund, hvor trawlerredskaberne nu skraber efter kamuslinger og *snowcrabs*. Havets Moder er flyttet til det grønlandske parnas, hvor hun spiller en magtfuld rolle som inspirationsgiver og forbindelsesofficer i kunstnerens samkvem med fortidens åndelige kræfter. (F. Lynge 2006: 112)

Ved Nordvandet i dagens Grønland er det isen, der skal kurtiseres, ikke Havets Moder. Sidstnævnte skal nok klare sig, men uden isen kan fangerne ikke komme til alle de rigdomme, der gemmer sig i dybet. Med den stadigt tyndere og mere uberegnelige is bliver fangsten fra iskanten ved naturens store spisekammer, Nordvandet, særdeles vanskelig. Man kan simpelthen ikke komme til det uden at risikere, at kanten knækker af, og man enten falder i vandet eller driver til havs på en isflage. Nogle vil have hørt om den mere end et halvt år lange rejse fra Thule området til Labrador, som 19 mennesker fra Polaris Ekspeditionen (1871-73) under Charles F. Halls ledelse foretog på en isflage (Laursen 1972); men det hjælper ikke meget, hvis man selv driver af sted. Polarisgruppen omfattede til alt held to eskimofamilier, dvs. to fangere, deres koner og i alt fem børn (hvoraf én blev født på isflagen), og disse kunne holde dem alle med sæl - næsten hele tiden.

FIGUR 13. Teltlejr ved iskanten; et lille midlertidigt fangersamfund er opstået. Foto: Kirsten Hastrup.

FIGUR 14. Remmesæler flænses umiddelbart efter fangst. Foto: Kirsten Hastrup.

Hvis man kender historien, ved man imidlertid også, at isflagen blev mindre og mindre og de personlige problemer større og større. Dertil kommer det ikke i dag, fordi man kan blive samlet op af helikoptere fra Thule Airbase. Det sker næsten hvert år nu.

Det første, jeg lærte, da jeg skulle tilbringe nogle dage og nætter i en fangstlejr ved iskanten, var: ikke at lyne min sovepose til. Jeg skulle kunne komme ud af den i en ruf, hvis kanten knækkede, som det skete for nogle biologer, der arbejdede et andet sted ved Nordvandet. Når jeg lå der om natten, hvor temperaturen trods midnatssol faldt til minus 20° C, og hørte isen knage og i øvrigt tydeligt mærkede tidevandet, kunne jeg da blive lidt beklemmt. Men samtidig kunne jeg skifte min danske usikkerhed ud med en etnografisk opmærksomhed og intenst nyde at tilegne mig en kropslig erfaring, som jeg aldrig ville kunne have spurgt mig til. Jeg delte telt med tre voksne fangere og en knægt på ti, og vi sov mere eller mindre i skift på skind, som var bredt ud over to slæder, der var parkeret parallelt med hinanden.

Når tiden var inde, søsatte de en jolle, som de havde haft med på slæde fra Qaanaaq, og sejlede ud på det åbne vand. I de dage fangede man kun remmesæler, men de var stærkt påskønnet og blev flænset og fordelt efter alle kunstens regler. Det meste af tiden ventede man, snakkede og drak te med hinanden, kogte sælsuppe og spiste af den fælles gryde. Om dagen varmede solen lidt, og man kunne faktisk nyde at sidde på en slæde og simpelthen falde i snak. En af mine mest interessante samtaler ved iskanten fandt sted på den måde. Jeg sad sammen med en erfaren fanger, og naturligt nok kom vi til at tale om isens tilstand. Han havde sin egen teori om årsagen til den hastige afsmeltning:

Det er iskerneboringernes skyld. Nu har de boret ned gennem hele indlandsisen fire-fem steder. De har gennemhullet den, og der løber vand ned, og på den måde starter det. Man kan se, at der løber vand ud under gletsjerne, og det kommer derfra. Det begyndte med amerikanerne på basen. De gravede en hel by ud, og de forsøgte at bore en tunnel hele vejen ned til Sydgrønland. De var ikke rigtig kloge. (Q i samtale med forfatteren maj 2010)

Her dukker to meget interessante ting op. For det første observationen af, at der løber vand ud under isen, og at det speeder gletsjerens bevægelse op. Det er helt korrekt, og det var interessant nok Rink (1877), der

første gang fremsatte den hypotese, blandt andet på baggrund af samtaler med grønlandske fangere, som havde iagttaget det samme fænomen længere sydpå. Det skyldes ikke iskerneboringerne, men slutningen er ikke uden pointe, fordi de mange revner i indlandsisen, der skyldes opvarmningen, faktisk får vand til at løbe ned og skabe et glidelag, som fører isen ud mod havet i stor fart. For det andet er udpegningen af den amerikanske base som roden til det onde, der sker nu, signifikant. Her siver en gammel historie ud i nutiden på en uventet måde og bidrager til at give forklaringen på klimaforandringen en særlig ominøs stemning.

Måske har Aqqaluk Lyngre ret, når han siger, at »De mest voldelige handlinger med de alvorligste konsekvenser for Grønland var efter min mening den tvungne og ulovlige flytning af Grønlands nordligste fangersamfund, Inughuit i 1953 for at gøre plads til USA's flybase i Thule i Nordgrønland« (A. Lyngre 2006: 37). Voldsomme hændelser huskes og tilskrives kraft nok til at ændre på verden. Selvom der var andre grunde end basen til, at Thulefolket skulle flytte, så står basen tilbage i bevidstheden som en underminering, bogstavelig talt, af fangersamfundets livsgrundlag, og denne gamle historie præger den nye, hvor isens afsmeltning nu truer fangersamfundets fortsatte eksistens i det højarktiske landskab.

Grønland i verdenssamfundet: Thulefolket på tynd is

Som det vil være fremgået, har det yderste Thule ikke været uden for enhver kontakt. Faktisk kan vi fra de tidligste indvandringsbølger se, at Thule har dannet bro mellem kontinenter og kulturer. Bevægelserne ind og ud af bestemte regioner i Grønland har været påvirket af skiftende klimatiske perioder, både i det store og i det små. Folket i Nord har været vant til foranderligt vejr og til fluktuationer i vildtbestand på både langt og kort sigt.

Men nu er der noget nyt på spil. Når isen smelter, rammer det hele samfundet – ikke kun i form af mindre fangst til de fleste, men også i form af en strukturel nedsmeltning af samfundet selv. Alle de arktiske folk oplever det samme og beskriver, hvor dybt det berører deres liv, at selve underlaget for deres sociale relationer går i opløsning (se fx Krupnik 2010). Is og samfund er to sider af samme sag, og selvom ingen grønlandere vil dø af sult i velfærdssamfundet, er de hårdt ramt. Aqqaluk Lyngre beskriver hvordan:

FIGUR 15. Tågebanks og isbjerger ved Qeqertat: Et nyt samfund på vej ud af disen? Foto: Kirsten Hastrup.

Det, der gør klimaændring til sådan en forfærdelig realitet, er ikke bare de hidtil ukendte virkninger, men det, at Grønland kan ske at blive ramt i hjertet, i vores 'fangerviden'. Fangere har givet evnen til at kunne læse vindene, havet, strømme, den skiftende vandren af byttet, videre fra generation til generation. Ændringerne, som jægerne ser i dag, er af en anden størrelsesorden. (A. Lynge 2006: 40)

Denne størrelsesorden hænger sammen med, at Grønland i tiltagende grad er blevet en del af verdenssamfundet, for at citere titlen på en relativt ny bog (Petersen 2006). Grønlænderne selv er meget opmærksomme på resten af verden i disse år, hvor grundlaget for et nyt grønlandsk samfund skal støbes. Den opmærksomhed sender dem også forbi publikationer fra FN's klimapanel (IPCC), hvori man kan læse, at isen er ved at forsvinde. Det bidrager i sig selv til en acceleration af usikkerheden, samtidig med at det understreger, i

hvor høj grad det alleryderste Nord er blevet en del af en global orden, uanset hvor isoleret og enestående det også er.

Den gode nyhed er, at selv fangerne i Avanersuaq, som er de mest afhængige af isen, stadig har overskud til at tænke kreativt på nye muligheder, om end de gerne vil trække fangerlivet med sig videre frem. De har altid levet i en verden af bevægelse, hvor enten isen, vejret eller politikken har ændret sig, og hvor de selv har kunnet rykke op med kort varsel (Nuttall 2009). Samfundet har forandret sig fra generation til generation, men den dybe forbindelse mellem samfundet og naturen har været den konstant, hvorom alle bevægelser har drejet sig. Og forbindelsen har hidtil været så massiv, at den har gjort det umuligt at skille samfundet ud fra naturen. Måske er det her, den største ændring vil finde sted; i hvert fald må vi nøgternt konstatere, at Thule kulturen er ved at være på sit yderste, alt imens Thulefolket som sådan er ved at komme ind i den globale varme.

Litteraturliste

- Arneborg, Jette 2004. Det europæiske landnam – Nordboerne i Grønland 985-1450 e.v.t. I H.C. Gulløv, red. *Grønlands Forhistorie*. København: Gyldendal.
- Astrup, Eivind 1895. *Blandt Nordpolens Naboer*. Kristiania: H. Aschehoug og Co.s Forlag.
- Bachelard, Gaston 1994. *The Poetics of Space*. Boston: Beacon Press.
- Boas, Frank 1964 [1888]. *The Central Eskimo*. Lincoln/London: The University of Nebraska Press.
- Born, Erik W. 2005. *An assessment of the effects of hunting and climate on walruses in Greenland*. Nuuk: Greenland Institute of Natural Resources.
- Gad, Finn 1984. *Grønland. Politikens Danmarkshistorie*. København: Politikens Forlag.
- Gilberg, Rolf 1976. *The Polar Eskimo Population, Thule District, Greenland. Meddelelser om Grønland*, 203 (3). København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Gulløv, Hans Christian 2004a. Thulekulturen. I Bjarne Holm Jakobsen et al., red. *Topografisk Atlas Grønland*. København 2004: Det Kongelige Danske Geografiske Selskab og Kort & Matrikelstyrelsen.
- Gulløv, Hans Christian 2004b. Ved Isens Rand. I H.C. Gulløv, red. *Grønlands Forhistorie*. København: Gyldendal.
- Hastrup, Kirsten 1990. *Nature and Policy in Iceland 1400-1800. An Anthropological Analysis of History and Mentality*. Oxford: Oxford University Press.
- Hastrup, Kirsten 2009a. The Nomadic Landscape. People in a Changing Arctic Environment. *Danish Journal of Geography*, vol 109 (2): 181-190.
- Hastrup, Kirsten 2009b. Arctic Hunters. Climate Variability and Social Mobility. I Kirsten Hastrup, ed. *The Question of Resilience. Social Responses to Climate Change*. Copenhagen: The Royal Danish Academy of Sciences and Letters.
- Hastrup, Kirsten 2010a. Emotional Topographies. The Sense of Place in the Far North. I J. Davies & D. Spencer, eds. *Emotions in the Field. The Psychology and Anthropology of Fieldwork Experience*. Stanford: Stanford University Press.
- Hastrup, K. 2010b. *Vinterens hjerte. Knud Rasmussen og hans tid*. København: Gads Forlag.
- Krupnik, Igor et al., eds. 2010. *SIKU: Knowing our Ice*. New York: Springer.
- Laursen, Dan 1972. *The Place Names of Northern Greenland. Meddelelser om Grønland* 180 (2). København: C.A. Reitzels Forlag.
- Lynge, Aqqaluk 2006. Tryghed og sikkerhed i Grønland. I Hanne Petersen, red. *Grønland i verdenssamfundet*. Nuuk: Forlaget Atuagkat.
- Lynge, Finn 2006. Tro og udsyn. I Hanne Petersen, red. *Grønland i verdenssamfundet*. Nuuk: Forlaget Atuagkat.
- Mauss, Marcel 1979 [1906]. *Seasonal Variations of the Eskimo. A Study in Social Morphology* (in collaboration with H. Beuchat; transl. by J. J. Fox). London: Routledge & Kegan Paul.
- Mathiassen, Therkel 1927a. *Archaeology of the Central Eskimos, I: Descriptive Part*, Copenhagen: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
- Mathiassen, Therkel 1927b. *Archaeology of the Central Eskimos, II: The Thule Cultures and its Position within the Eskimo Culture*, Copenhagen: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
- Mathiassen, Therkel 1929. *Eskimoerne i Nutid og Fortid*. København: P. Haase og Søns Forlag.
- McGovern, Thomas H. et al. 2007. Landscapes of Settlement in Northern Iceland: Historical Ecology of Human Impact and Climate Fluctuation on the Millennial Scale. *American Anthropologist*, 109 (1): 27-51.
- Mylius-Erichsen, Ludvig og Harald Moltke 1906. *Grønland. Illustreret Skildring af den Literære Grønlandsekspeditions Rejser i Melvillebugten og Ophold blandt Jordens nordligst boende Mennesker – Polareskimoerne*. København og Kristiania: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
- Nansen, Fridtjof 1911. *Nord i Tåkeheimen. Ulforskningen av jordens nordlige strøk i tidlige tider*. Kristiania: Jacob Dybwads Forlag.
- Nansen, Fridtjof 1927. *Adventure and Other Papers*. London: Leonard and Virginia Woolf.
- Nuttall, Mark 2009. Living in a World of Movement: Human Resilience to Environmental Instability in Greenland. I S.A. Crate & M. Nuttall, eds. *Anthropology and Climate Change. From Encounters to Actions*. Walnut Creek: Left Coast Press.
- Peary, Robert E. 1898. *Northward over the «Great Ice». A Narrative of Life and Work along the Shores and upon the Interior Ice-Cap of Northern Greenland in the Years 1886 and 1891-97*. London: Methuen & Co.
- Petersen, Hanne, red. 2006. *Grønland i verdenssamfundet*. Nuuk: Forlaget Atuagkat.
- Qujaakitsoq, Uussakkak 1990. Hunting regulations in Thule. A few salient features from the municipality of Qaanaq. *North Atlantic Studies*, 2 (1-2), 104-105.
- Rasmussen, Knud 1905. *Nye Mennesker*. København: Gyldendalske Boghandel.
- Rasmussen, Knud 1921. Thule Distrikt. I G.C. Amdrup m.fl., red. *Grønland i Tøhundredåret for Hans Egedes Landing*, bd. 1. Meddelelser om Grønland, 60. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Rasmussen, Knud 1930. Dansk Udlængsel. Tale ved Rebildfesten 4. Juli 1930. Ms. Det Kongelige Bibliotek.
- Rink, Hinrich 1877. On the Glaciers and the Origin of Floating Icebergs. (Appendix I). I *Danish Greenland, its People and Products*. 1974. London: Hurst.
- Ross, John 1819. *Voyage of Discovery, made under the orders of Admiralty, in his Majesty's ships Isabelle and Alexander, for the Purpose of Exploring Baffin's Bay, and inquiring into the probability of a North-West Passage*. London: John Murray, Albemarle-Street.
- Steenby, Hans Peter 1917. Pytheas fra Massalia og Jyllands Vestkyst. *Geografisk Tidsskrift*, vol 24: 12-34.
- Thomsen, Helge Abildhauge (2000). Polynier – »oaser« i Højarktis. I Bjarne Holm Jakobsen et al., red. *Topografisk Atlas Grønland*. København 2000: Det Kongelige Danske Geografiske Selskab og Kort & Matrikelstyrelsen.